

LANDSCHAP ERFGOED UTRECHT

KAMSALAMANDERS EN RINGSLANGEN

WAT KUNT U VOOR ZE DOEN?

In de Gelderse Vallei en Eemvallei komen kamsalamanders en ringslangen voor. Deze soorten zijn de afgelopen decennia in aantal behoorlijk achteruit gegaan en kunnen een steun in de rug heel goed gebruiken. In deze brochure maakt u kennis met de kamsalamander en de ringslang. En leest u wat u zelf kan doen om deze bedreigde dieren te helpen.

Inhoud

Ringslang	3
Kamsalamander	4
Aanleg van broeihopen	6
Aanleg en beheer van een poel	9
Ruigten	11

De ringslang (*Natrix natrix*) is een van de drie Nederlandse slangensoorten. Hij is makkelijk herkenbaar aan zijn gele wangvlekken. Onder de slangen is hij een echte nathals: een groot deel van zijn leven speelt zich in en om het water af. Ook zijn prooien bestaan grotendeels uit waterdieren, zoals kikkers, die hij vangt in helder water.

Ringslang

De ringslang verplaatst zich langs water naar andere gebieden. Toch heeft de ringslang ook behoefte aan droge en liefst zonnige plekken, want als koudbloedig dier moet hij af en toe opwarmen. In de winter zijn ringslangen dan ook niet actief. Ze overwinteren in konijnenhollen, holle boomknoesten en andere relatief droge plekken. Eind maart worden de ringslangen weer actief.

Ringslangen leggen eieren in zogenaamde broeihopen, die bestaan uit plantaardig afval zoals takken of bladeren. Zo hoeven ze de eieren niet zelf uit te broeden. Door de warmte die vrijkomt bij rotting van het organische materiaal treedt zogenaamde broei op. Zo worden de eitjes op een natuurlijke manier uitgebroed.

Ringslang

Actief

Paringsstijd

Ei-afzet

Uitkomen eieren

Winterslaap

Jan

Feb

Mrt

Apr

Mei

Juni

Juli

Aug

Sep

Okt

Nov

Dec

De kamsalamander is met een lengte tot maximaal twintig centimeter de grootste en opvallendste van de vier Nederlandse watersalamandersoorten.

Kamsalamander

Kamsalamanders (*Triturus cristatus*) danken hun naam aan de getande rugkam die de mannetjes ontwikkelen in het voorjaar. Een belangrijk kenmerk is de oranje buik met daarop een onregelmatig patroon van zwarte vlekken. Soms is de buik zelfs bijna helemaal zwart. Salamanders kunnen zowel op het land als in het water leven. In de paartijd zijn ze in het water te vinden. Daarbuiten zoeken ze meer het land op, als er maar water in de buurt is. Zodra ze meer op het land zijn, de landfase, verdwijnt de kam op de rug en zijn kamsalamanders zeer donker, tot bijna zwart van kleur met lichte, witte spikkels.

De larven hebben zwarte vlekken op de staartzoom en een dun uiteinde van de staart. Eieren van de kamsalamander zijn licht gekleurd en duidelijk groter dan van andere watersalamanders. Het vrouwtje legt ruim tweehonderd eitjes die één-voor-één tussen dubbelgevouwen blaadjes van waterplanten geplakt worden.

Verspreiding en leefwijze

De kamsalamander komt verspreid over het gehele zuiden, midden en oosten van ons land voor. Maar deze kwetsbare soort gaat in zijn verspreiding wel achteruit. Zijn voorkeur gaat uit naar kleinschalige landschappen met bospercelen, heggen en struwelen. Ze planten zich voornamelijk voort in matig voedselrijk tot voedselrijk, stilstaand water met een goed ontwikkelde onderwatervegetatie. Vanaf half maart zijn de volwassen dieren in het water te vinden. De grootste kans om dieren te zien is in april, dit is de piek van de paartijd. Een klein percentage van de volwassen dieren blijft het gehele jaar in het water. De meeste kamsalamanders verlaten echter eind juni het water alweer.

De kamsalamander is zeer zeldzaam en dreigt zelfs te verdwijnen als we geen maatregelen nemen. De salamander is daarom ook in allerlei wetten en verordeningen opgenomen die hem de hoogst mogelijke bescherming bieden. Dit houdt in dat het verboden is kamsalamanders te verstoren, gevangen te nemen of te doden, tenzij u ontheffing heeft.

Kamsalamander

Actief

Paringsstijd

Ei-afzet

Larven

Waterfase

Landfase

Jan

Feb

Mrt

Apr

Mei

Juni

Juli

Aug

Sep

Okt

Nov

Dec

Ringslangen zoeken voor hun eieren een warme en vochtige plek. Vocht is belangrijk voor het broeiproces en voorkomt dat de eieren uitdrogen. We kunnen broeiplekken aanleggen om de ringslangen te helpen. Want in ons 'opgeruimde' landschap zijn dit soort plekken schaars.

Aanleg van broeihopen

Waar leg je een broeihoop aan?

- Een **zonnige** en **beschutte** plaats, bijvoorbeeld aan de rand van een bosje.
- In de buurt van **water**, maximaal 100 meter afstand.
- Uit de buurt van wegen om het risico van doodrijden te verminderen.
- Enige dekking door **kruiden, struiken en bomen**.
- Zorg dat het juiste materiaal om een broeihoop te maken vlakbij te vinden is, of zorg dat de plek goed bereikbaar is.

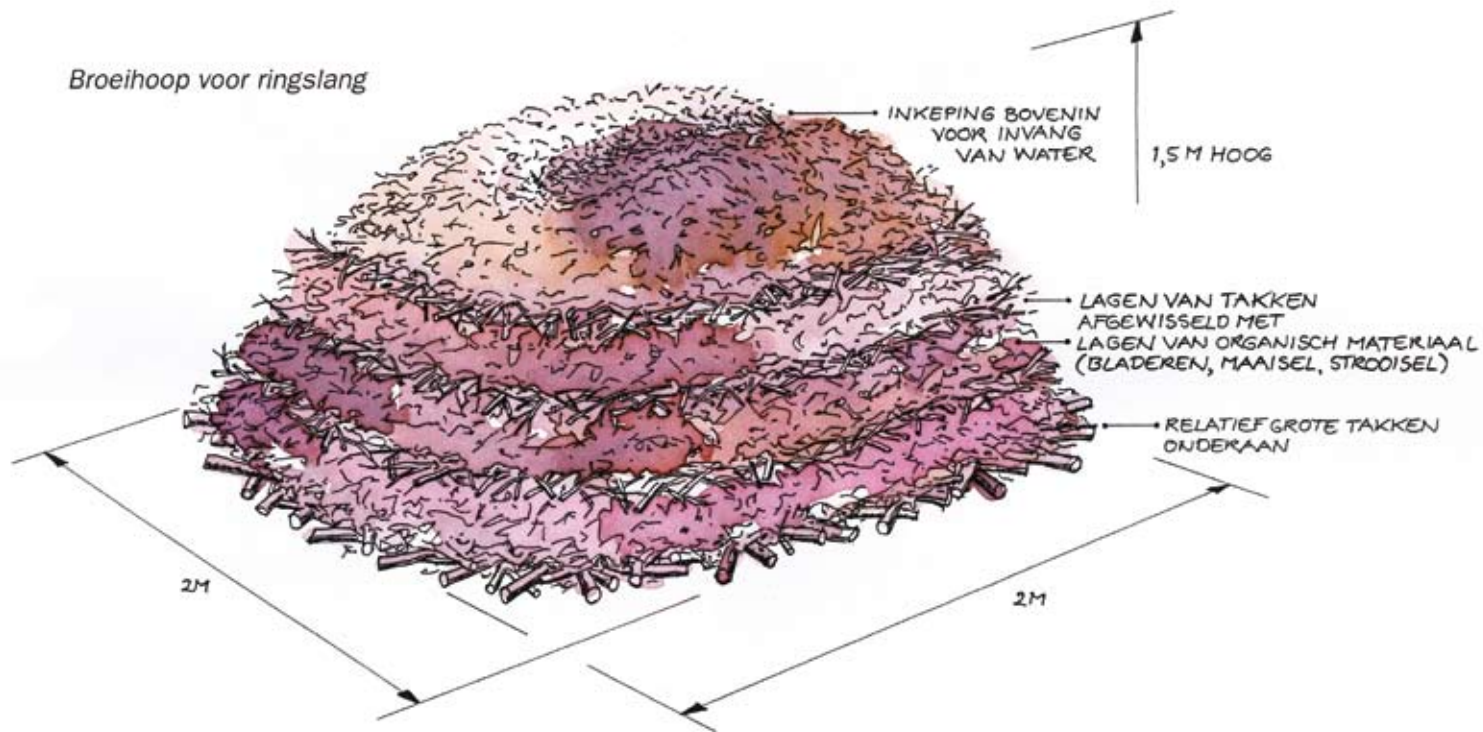
Wat voor materiaal heb je nodig?

- Maaisel in de vorm van gras of riet, bladeren, slootafval en eventueel houtsnippers. Dit moet wel gemengd worden met wat ruiger materiaal om te voorkomen dat een dichte koek ontstaat.
- Takken voor de bodem, niet in de hoop zelf.

Hoe bouw je een broeihoop op?

- Een broeihoop moet minimaal **2 x 2 x 1,5** meter groot zijn.
- **Een ronde vorm** houdt de temperatuur stabiel. Vlak het centrum van de broeihoop af, zodat regenwater beter kan doordringen. Ook kan er bovenin een inkeping worden gemaakt zodat er water in kan komen.
- Gebruik voor de bodem altijd **takken** om ruimtes te creëren. Zo kan de ringslang in de hoop komen: hij kan niet graven.
- Gebruik een mix van de eerder beschreven grondstoffen. Maak daarvan **lagen van 30-40 cm**. Wissel deze broeilagen af met lagen dunne takjes en twijgen. Als veel riet wordt gebruikt, beperk dan het aantal takken om uitdroging te voorkomen.
- Bij de aanleg mag de hoop kleddernat worden, maar niet op een natte ondergrond aanleggen. Daarna mag de hoop niet voortdurend nat zijn, wel vochtig.

Broeihoop voor ringslang

De belangrijkste voorwaarde is dat de hoop broeit, want de eieren hebben de warmte nodig voor hun ontwikkeling. Gedurende twee à drie maanden moet in de hoop een gemiddelde temperatuur heersen van 26°C. Het ringslangvrouwtje zoekt zelf de plekken met de juiste temperatuur. Meestal broeit een nieuwe hoop al na drie weken. Mocht dat niet het geval zijn, woel de hoop dan om, maak hem nat en voeg wat nieuw materiaal toe. **Laat echter de broeihopen van begin juni tot eind september zoveel mogelijk met rust.**

Wanneer aanleggen?

In **mei** zoekt het **ringslangvrouwtje ei-afzetplekken**. Het is belangrijk dat de hopen er dan al liggen en dat er al broei op gang is gekomen. Ze kunnen daarom het best worden aangelegd van:

- half april tot eind mei.
- begin oktober tot half oktober, de broei komt dan in het volgende jaar op gang.

Onderhoud aan de broeihoop

Eens per een à twee jaar moet de broeihoop worden omgezet. Leg dan naast de oude broeihoop een nieuwe aan, en mix het nieuwe en het oude materiaal. Het oude materiaal heeft al de juiste bacte-

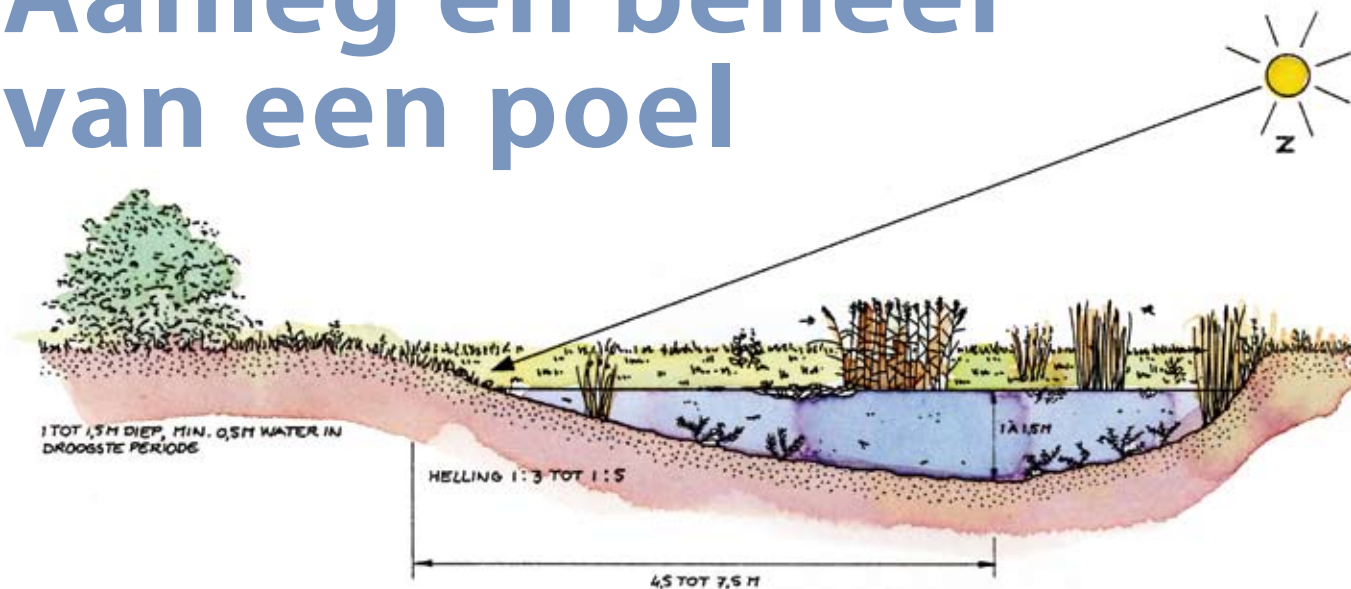
riën en is goed watervasthoudend. **Onderhoud moet plaatsvinden tussen oktober en half mei.** Vrouwtjes zijn erg honkvast, dus de kans is groot dat een nieuwe hoop opnieuw zal worden gebruikt.

Resultaat of niet?

Natuurlijk wilt u ook weten of de broeihoop is gebruikt. Bij wet is het verboden ringslangen te verstoren, gevangen te nemen of te doden, tenzij u ontheffing heeft. U kunt dus alleen kijken of er eieren zijn afgezet als er geen ringslangen, eieren of jongen meer aanwezig zijn. Eind oktober is de beste periode om te kijken of er eierschalen in de hoop liggen. Gebruik een wijde vork en woel de hoop daarmee om. Als de broeihoop 1,5 meter hoog is, worden de eieren meestal op 40-50 cm vanaf de grond gelegd. Het duurt soms enige jaren voordat een hoop wordt ontdekt en gebruikt. Indien er vee wordt geweid zet dan het gebied rond de hoop af om vertrapting te voorkomen.

Voor zowel ringslangen als kamsalamanders zijn poelen van belang. Poelen zijn ware kraamkamers voor amfibieën en dus ook een rijk jachtgebied voor ringslangen. Het voordeel van poelen is dat ze door hun ondiepte, in het voorjaar sneller opwarmen. Hierdoor ontwikkelen eieren en larven zich beter. Zet geen vis uit in de poel want die eten de amfibie-larven op!

Aanleg en beheer van een poel

Waar moet je op letten bij de aanleg van een poel?

- Maak een poel in de buurt van opgaande beplanting, maar vermijd sterke schaduw (dus geen bomen aan de zuidzijde).
- Maak een poel van ten minste 150 - 200 m² grootte met ondiepere en diepere plekken. Op het diepste punt moet in de zomer minimaal 0,5 meter water kunnen blijven staan, meestal

Ruigten geven dekking en beschutting aan de ringslang en kamsalamander, die zich daardoor makkelijker van het water naar een broeihoop, winterplek, poel of bosje kan verplaatsen.

Ruigten

De ruigte kan op grasland, bij een opwarmplek, langs een bosrand of langs een oever liggen en verbindt minimaal twee van deze elementen die voor de ringslang en kamsalamander van belang zijn. Het bestaat uit kruiden die weinig, en nooit helemaal wordt gemaaid. De ruigte ligt bij voorkeur op een wat zonniger deel van het terrein. Door niet te bemesten hebben lastige onkruiden, zoals akkerdistel en ridderzuring ook minder kans. Op grasland bestaat de ruigte vooral uit allerlei soorten grassen. Op de oever vooral uit moerasruigtekruiden zoals gele lis, kattenstaart, lisdodde, waterzuring en dergelijke. Langs bosranden vinden we soorten als fluitekruid, wilgeroosje en look-zonder-look. Om ruigte langs een bosrand te krijgen, bij voorkeur aan de zuidzijde, moet een sloot of hekwerk minimaal zo'n twee meter van de bomen en struiken verwijderd zijn om begrazing tegen te gaan. Ruigten zijn niet alleen van belang voor de ringslang: ook muizen, hermelijnen en vooral ook grotere insecten, zoals libellen, vlinders en kevers, profiteren ervan.

Beheer van de ruigte

- Maai met kleine, lichte apparatuur (bosmaaier) om verstoring van de bodem te voorkomen. Op kale plekken komen snel ongewenste kruiden.
- Gebruik het gewas voor een broeihoop of voer het af.
- Groeit de vegetatie snel en bevat deze lastige onkruiden zoals ridderzuring en akkerdistel, maai dan frequent voordat de soorten in bloei raken en voer het gewas af.
- Maai bij minder snel groeiende ruigte in juni-juli en september-oktober. Als de gewasproductie echt laag is geworden en de ruigte soortenrijk dan volstaat eenmaal maaien in augustus.
- Maai telkens een stuk en laat ongeveer de helft staan. Laat in elk geval ook in de winter een klein deel van de vegetatie staan. Door een deel maar eens in de twee jaar te maaien kunt u tweejarige planten meer kans geven.

Wilt u

- Meer informatie over subsidiemogelijkheden
- Advies over aanleg van broeihopen en poelen
- Het aanleggen van broeihopen of poelen uitbesteden

Neem dan contact op met Landschap Erfgoed Utrecht
of met de landschapscoördinator in uw gemeente.

Landschap Erfgoed Utrecht

Postbus 121

3730 AC De Bilt

T 030 220 55 34

info@landschaperfgoedutrecht.nl

www.landschaperfgoedutrecht.nl

uitgave

Landschap Erfgoed Utrecht

fotografie

Marc van Leeuwen, Peter Eekelder, René Krekels

vormgeving

Marjorie Specht, www.ontwerpkantoor.nl

druk

Virtual Printer

oplage

1000 exemplaren

provincie Utrecht

LANDSCHAP ERFGOED UTRECHT

